

Голові разової спеціалізованої вченої ради ID 9296 Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, доктору наук з державного управління, професору **КАЛЯЄВУ Анатолію Олександровичу** вул. Героїв Майдану, 32, м. Львів-26, 79026

ВІДГУК

**на дисертацію Мазуріна Олексія Володимировича
«Історичний досвід використання збройних сил провідних країн
у нейтралізації загроз внутрішній безпеці держави (друга половина XX –
початок XXI ст.)», яка подана на здобуття наукового ступеня доктора
філософії у галузі знань 03 «Гуманітарні науки»
за спеціальністю 032 «Історія та археологія»**

Актуальність теми дисертації

Після повномасштабної агресії Російської Федерації проти України світова система безпеки стрімко увійшла у фазу перебудови, коли традиційне розмежування між зовнішніми та внутрішніми функціями збройних сил дедалі більше розмивається. Динаміка появи та трансформації гібридних загроз актуалізували проблему залучення регулярних армій до виконання внутрішніх функцій безпеки держави та суспільства. В рамках наукового дискурсу щодо розширення ролі армії у нейтралізації внутрішніх загроз, який сьогодні активно триває у західному світі, дисертація О. Мазуріна виступає вчасною відповіддю на гостроактуальні глобальні й регіональні виклики національним безпековим системам, оскільки пропонує комплексний історичний порівняльний аналіз демократичних та репресивних моделей застосування військ у внутрішньому державному просторі. З цією метою здобувач поєднує історико-генетичний аналіз із «кластерним» порівнянням правових режимів і, що особливо цінно, вводить у науковий обіг широкий корпус англomовних джерел, досі малодоступних українській історіографії. Таким чином, робота не лише заповнює тематичну прогалину, а й формує методологічну платформу для подальшого вивчення ролі армії в умовах нового світопорядку, що трансформується та в якому внутрішня національна безпека дедалі все частіше перетинається з глобальними силовими, геополітичними й геоекономічними трендами.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій

Дисертаційне дослідження вирізняється доказовою щільністю, що ґрунтується на поєднанні якісно відібраної джерельної бази, міждисциплінарного інструментарію та належної апробації результатів. Автор опрацював понад п'ятсот позицій літератури й документів, причому більш як 75% з них становить іншомовна (передусім англомовна) література та архівні матеріали, зокрема акти Конгресу США, стенограми слухань та розсекречені архіви розвідувальних служб, які раніше практично не залучалися українською історіографією. Особливу цінність має залучення ряду супровідних офіційних юридичних документів із поясненнями особливостей застосування збройних сил США та Великої Британії у нейтралізації конкретних внутрішніх загроз. Дисертант переконливо поєднує історико-генетичний аналіз із компаративним підходом, використовуючи індикативні змінні для типологізації моделей внутрішнього застосування війська, це дозволило співвіднести кейси США, Великої Британії, Франції та України в єдиній аналітичній сітці, уникнути надмірної описовості та забезпечити максимальну прозорість аргументації. Сформульовані автором наукові положення, висновки та рекомендації, що містяться у дисертації, логічні та послідовні. Сама дисертаційна робота є чітко структурованою, з логічним викладенням матеріалу, а наукові положення, висновки й рекомендації дисертації мають високий рівень обґрунтованості: вони спираються на репрезентативний корпус первинних джерел, використання міждисциплінарних методів та пройшли зовнішню експертизу академічної спільноти. Апробація посилена особистим професійним журналістським досвідом автора у галузі.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у тому, що вперше комплексно досліджено історичну еволюцію нормативно-правових «маятників» між цивільним контролем і доцільністю внутрішньодержавного застосування армії у провідних країнах світу із чітким розмежуванням правових кадрових та функціональних параметрів. Зокрема, описано систему винятків із Закону США Posse Comitatus Act, який забороняє застосування армії у здійсненні правопорядку, обґрунтовано поняття «федералізування» Національної гвардії США як окремої форми воєнної підтримки цивільних органів влади в екстрених ситуаціях. Показано кореляцію пікових хвиль суспільного спротиву, таких як расові заворушення та антивоєнний рух у США 1960-х рр., із максимальними показниками залучення регулярних армій до правопорядку, що формує «вузли поляризації» у динаміці цивільно-військових відносин.

Заслуговує на увагу також авторська розробка компаративної матриці військової участі у забезпеченні безпеки державних кордонів і реагуванні на міграційні кризи з урахуванням рівня легітимності застосування збройних сил та впливу характеру транскордонної міграції на вибір оперативної моделі використання армій. Синтезовано та порівняно досвід США, Великої Британії, Франції й України щодо залучення армії до нейтралізації терористичних загроз із окресленням проблеми перетину компетенцій між оборонним і цивільним секторами під час внутрішньодержавних антитерористичних операцій. Таким чином, дисертація формує нове методологічне підґрунтя для дослідження ролі збройних сил у внутрішній безпеці, зокрема в умовах трансформації світової безпекової архітектури та зростання гібридних загроз.

Практичне значення одержаних результатів дослідження

Робота має очевидне практичне значення, яке полягає в тому, що автор на основі історичного зіставлення практик провідних країн світу формулює перспективну модель залучення Збройних Сил України до підтримки цивільних органів влади в мирний час, обґрунтовує необхідність регулярних спільних навчань зі структурами МВС, ДСНС та ДПСУ з відпрацювання сценаріїв гібридних атак та інших масштабних загроз. Праця закладає основу для сценарного планування, як підґрунтя для створення моделей реагування на внутрішні виклики, що дає змогу прогнозувати точки підвищеної потреби у військовій підтримці цивільного сектору. Розгляд автором безпекової механіки постійних внутрішніх контртерористичних операцій, таких як «Sentinelle» та «Tempereg», підкріплює рекомендацію чіткої юридичної демаркації компетенції військових і поліції у внутрішньому реагуванні. Особливо важливим це положення може стати в найближчій перспективі при окресленні рамок нейтралізації новітніх загроз, зумовлених безпілотними системами та алгоритмами штучного інтелекту. Уникнути надмірної мілітаризації внутрішнього простору можливо закріпивши збройними силами лише вузькоспеціалізовані функції радіоелектронного і кінетичного «буфера» у випадках, коли загроза перевищує можливості правоохоронних органів. Таким чином, автор не лише систематизує історичний досвід, а й перетворює його на базис побудови рішень для в сфері безпеки, який що відповідає підходу «історія – концепція – інструмент».

Відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертація О. В. Мазуріна побудована у суворій відповідності до чинних нормативів МОН України. Вона складається з анотації, переліку умовних позначень і скорочень, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і двох додатків (А, Б).

Перший розділ має виразно теоретичний характер, він присвячений історіографії та поглибленому аналізу джерельної бази дослідження. Автор детально обґрунтовує методологію дисертаційного дослідження.

Другий розділ містить аналітичний огляд особливостей застосування збройних сил провідними державами світу у вирішенні внутрішніх проблем держави в період «холодної війни». Автор ґрунтовно розкриває зміст і характер використання Збройних сил США у вирішенні внутрішніх проблем федеративної держави та Збройні сили Великої Британії у операціях з підтримання внутрішньої безпеки та єдності держави системи, а також на прикладі СРСР характеризує репресивно-каральну функцію армії у тоталітарних державах.

Третій розділ – це науково-прикладний і стратегічний блок, де автор окреслює чинники актуалізації участі збройних сил у виконанні внутрішніх безпекових завдань в умовах посилення міжнародного тероризму; окреслює кореляцію застосування силових можливостей збройних сил держав із ступенем розвитку внутрішніх загроз та формулює конкретні рекомендації щодо вдосконалення використання Збройними Силами України демократичних стандартів у забезпеченні внутрішньої державної безпеки. Завдяки цьому розділу робота набуває значної практичної цінності та сприяє безпосередньому використанню її результатів у силовому блоці української держави.

Загальний обсяг рукопису становить 288 стор., у тому числі 212 стор. основного тексту. Список використаних джерел нараховує 503 найменування, що свідчить про репрезентативність джерельної бази. Усі структурні елементи подані у логічній послідовності, кожний розділ завершується проміжними висновками, що забезпечує внутрішню зв'язність роботи. Оформлення таблиць, рисунків, посилань і бібліографії відповідає ДСТУ 8302:2015. Перевірка тексту не виявила порушень принципів академічної доброчесності: цитати супроводжуються коректними посиланнями, сторонні запозичення марковані належно, а у спеціальному підрозділі виокремлено особистий внесок автора. Таким чином, дисертаційна робота цілком відповідає критеріям, установленим для кваліфікаційних праць на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 032 «Історія та археологія», а її структура і технічне оформлення цілком відповідають нормативним вимогам.

Повнота викладення наукових положень, висновків і результатів в опублікованих працях.

Обґрунтованість ключових тез дисертації підтверджується репрезентативним пакетом публікацій і апробацій, який повністю відповідає критеріям МОН України для здобуття ступеня доктора філософії. Основні результати оприлюднено у **шести статтях у рецензованих журналах** (п'ять

українських категорії «Б» та одна зарубіжна), кожна з яких має DOI та відбиває окремий тематичний кластер дослідження від контртерористичних місій британської армії до ролі ЗС США у міграційних й пандемічних кризах. **Додаткові публікації**, які стосуються радянського досвіду внутрішнього застосування війська, слугують «довгим хронологічним плечем» і дозволяють простежити еволюцію підходів автора до дослідження теми. Результати дисертації презентовано на **дев'яти наукових конференціях** (три міжнародні, шість всеукраїнських), у збірниках тез опубліковано **дев'ять доповідей**, що охоплюють вузлові аспекти дослідження: пандемічну підтримку, прикордонні операції, гуманітарні місії США та трансформацію внутрішніх функцій ЗСУ.

Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи

У цілому позитивно оцінюючи високий науковий рівень дослідження, вважаю доцільним звернути увагу на такі питання, які могли б ще більше посилити аргументацію й прикладний потенціал роботи:

1. Події в Угорщині 1956 р. та Чехословаччині 1968 р. становлять кульмінаційний прояв репресивної парадигми внутрішнього застосування радянських збройних сил у межах соціалістичної системи, проте в дисертації вони згадуються лише побіжно. Розгорнутий аналіз їхніх причин, перебігу та юридико-міжнародних наслідків дозволив би ретроспективно окреслити еволюцію радянської, а згодом російської, силової практики й тим самим надати додаткову аналітичну опору для інтерпретації нинішніх безпекових сценаріїв.

2. Феномен позаправового режиму бази ВМС США Гуантанамо, який у роботі лише позначено в контексті міграційної кризи 1994 року, заслуговує ширшого зіставлення з легітимізованими процедурами підтримки цивільної влади та конкретних внутрішніх заходів Пентагону після теракту 11 вересня 2001 року. Такий порівняльний ракурс дозволив би під показати, де саме проходить межа між конституційним «внутрішнім порядком» і екстериторіальною логікою «війни з терором», яка є конституційним конструктом внутрішньої безпеки демократичних держав. Розкриття цього контрасту є критично важливим, аби емпірично перевірити стійкість демократичних запобіжників у ситуації визначення пріоритетів між правами людини та імперативами колективної безпеки.

3. Дисертант слушно посилається на досвід National Exercise Program США, але не конкретизує, як саме подібний механізм може бути інтегрований в українську систему міжвідомчої підготовки. Наведення базових параметрів (періодичність, сценарії, залученість громад) надало б рекомендаціям більшої прикладності.

4. Доцільно підсилити запропоновану якісну типологію внутрішніх військових інтервенцій верифікацією на основі провідних міжнародних індексів, як приклад Fragile States Index, The Military Balance, BDO Compass, Global Terrorism Index (IEP). Інтеграція цих індикаторів надала б змогу кількісно окреслити кореляції між інституційною крихкістю держави, ресурсним потенціалом її збройних сил і частотою їх залучення у внутрішніх безпекових операціях, тим самим поглибивши доказову базу дослідження.

5. Зазначені зауваження та дискусійні моменти мають уточнювальний характер і не знижують загального наукового рівня роботи.

Загальний висновок по дисертаційній роботі

Дисертація О. В. Мазуріна є концептуально цілісним та методологічно виваженим науковим дослідженням, сукупність теоретичних та практичних результатів якого має істотне значення для вітчизняної й міжнародної історіографії проблеми залучення збройних сил до забезпечення внутрішньої безпеки держави. Вважаю, що в цілому дисертаційне дослідження «Історичний досвід використання збройних сил провідних країн у нейтралізації загроз внутрішній безпеці держави (друга половина XX – початок XXI ст.)» за актуальністю, практичною цінністю та науковою новизною повністю відповідає вимогам чинного законодавства України, що передбачені в п. 6 – 9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а також вимогам, установленим до кваліфікаційних праць на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 032 «Історія та археологія», а її автор – **Мазурін Олексій Володимирович** – заслуговує присудження відповідного наукового ступеня.

Опонент

професор кафедри публічного управління та адміністрування ННІ економіки, управління і бізнесу ім. Г.Е. Вейнштейна Одеського національного технологічного університету, доктор наук з державного управління, професор, заслужений працівник освіти України

O. Radchenko

Олександр РАДЧЕНКО

